

Tabak
uit het Zicht

Terugdringen van tabak in de winkelomgeving

Onderzoeksresultaten en aangrijpingspunten voor beleid

Samenvatting

BEVINDINGEN

1. **Tabaksverkooppunten** concentreren zich in **centrale plaatsen**, zowel binnen steden als landelijke gemeenten.
2. Er is grote **variatie** in het aantal tabaksverkooppunten, zowel tussen steden als tussen steden en landelijke gemeenten.
3. Er is een disproportioneel **groot aanbod** tabaksverkooppunten in **armere buurten** van middelgrote steden.
4. **Jongeren** worden veel **blootgesteld** aan tabaksverkooppunten. Dit verhoogt het **risico** op roken.
5. Een groot aantal **tabaksverkooppunten** ligt op loopafstand (500m) van middelbare scholen.
6. **Vmbo-leerlingen** worden zowel rond school als daarbuiten **vaker blootgesteld** aan tabaksverkooppunten dan havo- en vwo-leerlingen.
7. **Minderjarige rokers** kopen tabak vooral in **tabak- en gemakszaken** en nauwelijks in supermarkten.

IMPLICATIES

1. Bij het **terugdringen** van het aantal tabaksverkooppunten is extra **aandacht** nodig voor de hogere dichtheid in **stadscentra** en **armere buurten**.
2. Het **verkoopverbod** voor supermarkten zal **onvoldoende effect** hebben, zolang minderjarige rokers tabak kunnen kopen bij **tabak- en gemakszaken**.
3. Een **vergunningenstelsel** kan **voorkómen** dat:
 - a. het totale **aanbod** verkooppunten gelijk blijft of toeneemt;
 - b. een **verschuiving** van de verkoop optreedt naar uitgezonderde winkeltypen;
 - c. het aanbod tabaksverkooppunten **toeneemt** in **armere buurten**;
 - d. er veel tabaksverkooppunten blijven in omgevingen waar **jongeren** zijn.
4. Om deze problemen te voorkómen is nodig dat er **bependingen** worden gesteld in het **aantal vergunningen** dat wordt uitgegeven.

Achtergrond

In het Preventieakkoord 2018 heeft Nederland zich uitgesproken voor een rook- en tabaksvrije omgeving. Daarin zijn beleidsmaatregelen gericht op het reduceren van tabak in de winkelomgeving geformuleerd: het verminderen van de zichtbaarheid van tabak in de winkelomgeving en het verminderen van het aanbod aan tabaksverkooppunten door een verbod op sigarettenautomaten (2022). Ook zijn er voornemens voor een verbod op verkoop in supermarkten (2024), benzinestations (>2030) en tabak- en gemakszaken (>2030).

Op dit moment mag echter nog iedere winkel in Nederland tabak verkopen. Er is geen vergunning voor nodig. Hierdoor is er weinig zicht op het aantal tabaksverkooppunten. Dit maakt het lastig om de beleidseffecten van uitvoering van het preventieakkoord in te schatten. Tevens bemoeilijkt dit toezicht en handhaving op tabaksbeleidsmaatregelen gericht op het verkooppunt.

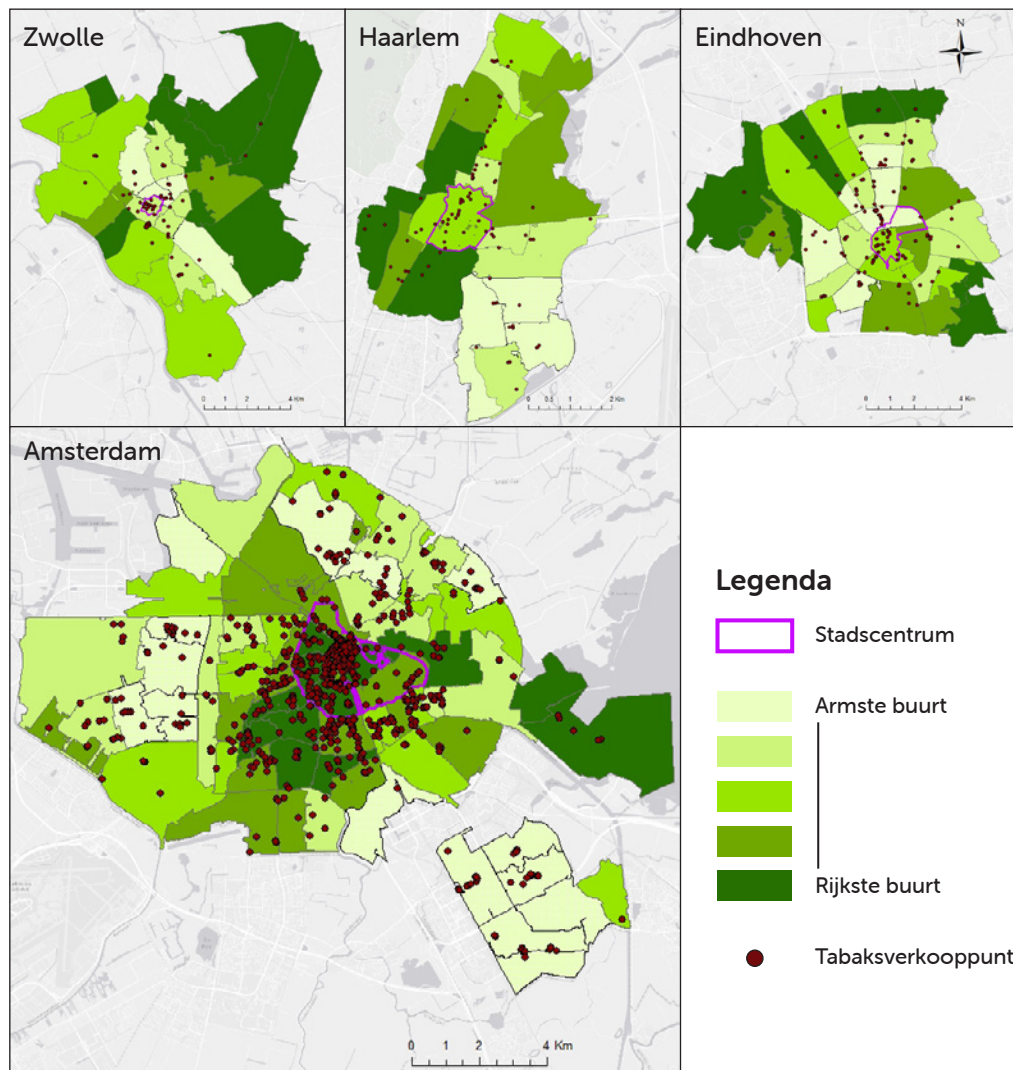
Amsterdam UMC heeft tussen 2019 en 2022 een overzicht gemaakt van alle tabaksverkooppunten in Amsterdam, in drie middelgrote steden (Haarlem, Eindhoven en Zwolle) en in zeven landelijke gemeenten (Aa en Hunze, Dinkelland, Ermelo, Montferland, Simpelveld, Veere en Waadhoeke). Op basis hiervan zijn de mogelijke effecten van aanstaande verkoopverboden van tabak in kaart gebracht. Daarnaast hebben de onderzoekers onderzocht in hoeverre jongeren in Amsterdam en de middelgrote steden aan de verkooppunten zijn blootgesteld en wat de effecten daarvan zijn op hun rookgedrag.

1. Hoe groot is het probleem?

TABAKSVERKOOPPUNTEN IN STEDEN

- In de vier steden concentreren tabaksverkooppunten zich in **stadscentra**, langs **hoofdwegen** en bij **winkelcentra**.
- De gemiddelde **afstand** van een woonadres tot een tabaksverkoop punt in deze steden is **310 meter**.
- Er zijn **2,2 verkooppunten per km²** en **6,2 verkooppunten per 10.000 inwoners**.

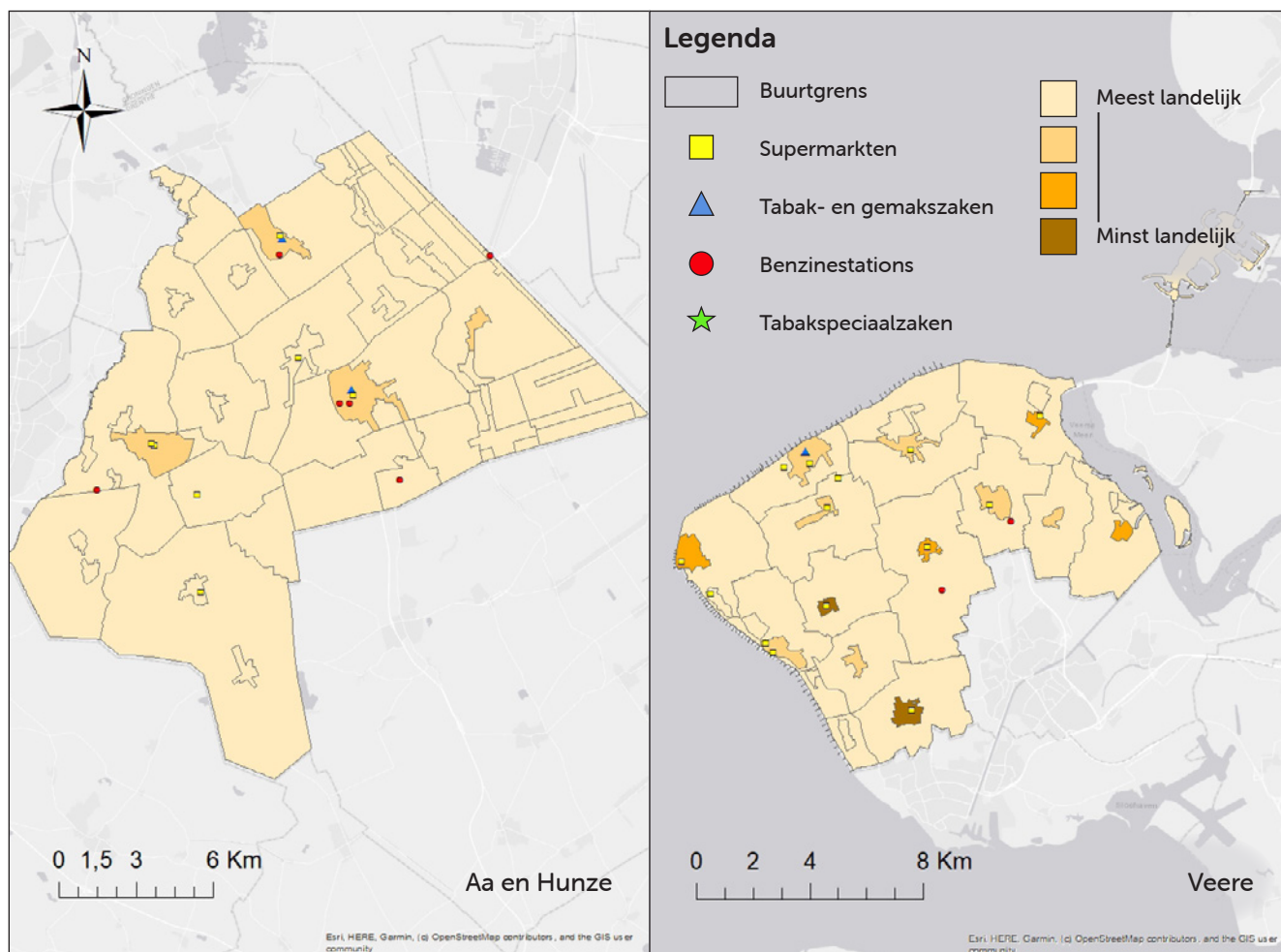

Figuur 1. Tabaksverkooppunten in vier Nederlandse steden (situatie 2020): verschillende patronen van spreiding.

- **Amsterdam heeft meer verkooppunten (587)** dan Eindhoven (131), Haarlem (82) en Zwolle (70) bij elkaar.
- Het aantal tabaksverkooppunten per buurt is in Amsterdam hoger; gemiddeld 1,3 tegenover 0,9 in de middelgrote steden.
- Amsterdam heeft de meeste tabaksverkooppunten in **rijke buurten**, die met name in het centrum gelegen zijn.
- In de middelgrote steden is de **dichtheid** van verkooppunten hoger in de armste buurten (4,7 per km²) dan in de rijkere buurten (0,7 per km²).

TABAKSVERKOOPPUNTEN IN LANDELIJKE GEMEENTEN

- De gemiddelde afstand van een woonadres tot een tabaksverkooppunt in deze landelijke gemeenten is **1,2 kilometer**.
- Er zijn **0,5 verkooppunten per km²** en **9,8 per 10.000 inwoners**.
- Gemiddeld zijn er per buurt **0,33 tabaksverkooppunten** in de landelijke gemeenten.
- Tabaksverkooppunten zijn **geconcentreerd in dorpskernen**. Hierdoor zijn er in de dunner bevolkte gebieden veel minder tabaksverkooppunten per km², hoewel meer indien gerekend per 10.000 inwoners.

Figuur 2. Tabaksverkooppunten in twee landelijke gemeenten (situatie 2022).

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN:

1. Zowel in steden als in landelijke gemeenten concentreren tabaksverkooppunten zich in centra van plaatsen.
2. Er is grote variatie in het aantal tabaksverkooppunten, zowel tussen en binnen steden als tussen steden en landelijke gemeenten.
3. Er is een disproportioneel groot aanbod van tabaksverkooppunten in armere buurten van middelgrote steden.
4. Bij het terugdringen van het aantal tabaksverkooppunten is extra aandacht nodig voor de hogere dichtheid in stadscentra en armere buurten.

TABAKSVERKOOPPUNTEN IN OMGEVINGEN WAAR JONGEREN ZIJN

Blootstelling jongeren aan tabaksverkooppunten

- Jongeren worden gemiddeld aan **1 tabaksverkoop punt** per dag blootgesteld.
- Zij worden vooral **blootgesteld** aan tabak in **supermarkten** en **tabak- en gemakszaken**.
- Jongeren die **vmbo**-onderwijs volgen worden **1,6 keer vaker blootgesteld** aan tabaksverkooppunten dan jongeren op havo of vwo.
- Jongeren die vaker worden **blootgesteld** aan tabaksverkooppunten vinden roken meer **sociaal geaccepteerd**.

Tabaksverkooppunten rondom school

- **72%** van de **middelbare scholen** in Amsterdam, Eindhoven, Haarlem en Zwolle heeft **tenminste 1 tabaksverkoop punt** op loopafstand (500m).
- Gemiddeld hebben middelbare **scholen 3,3 tabaksverkooppunten** binnen **500m**.
- **Vmbo-leerlingen** worden **2,6 keer vaker blootgesteld** aan **tabaksverkooppunten** rond school dan havo- of vwo-leerlingen.

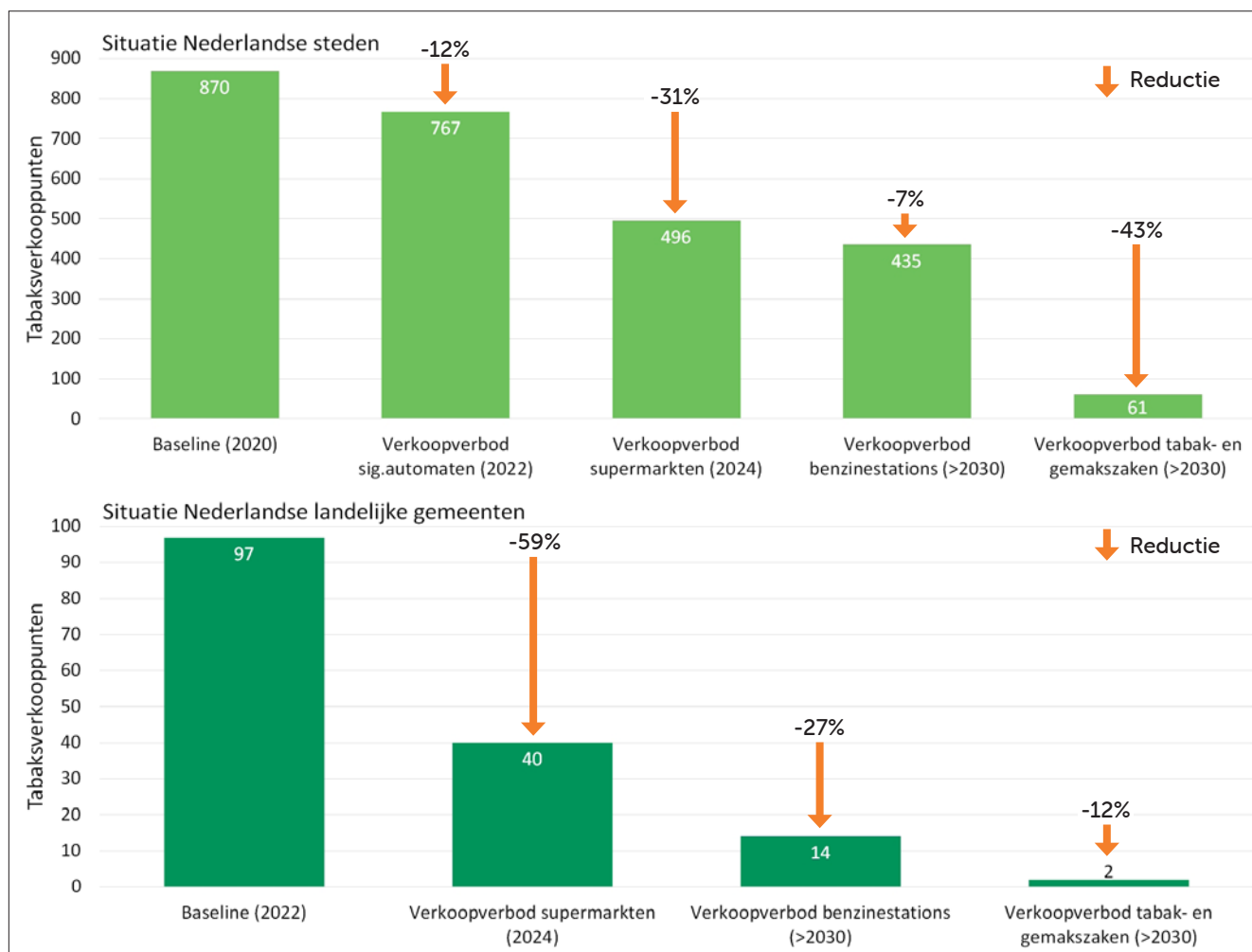
Kopen van tabak door jongeren

- **Rokende minderjarige jongeren** kopen tabak vooral in **tabak- en gemakszaken**, waarvan ze weten dat er **geen leeftijdsverificatie** plaatsvindt en toezicht gering is. Ook als deze verkooppunten verder van school of huis vandaan liggen.
- **Supermarkten** worden **vermeden**, omdat daar vrijwel altijd op leeftijd wordt gecontroleerd.

BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN:

1. Jongeren worden veel blootgesteld aan tabaksverkooppunten. Dit verhoogt het risico op roken.
2. Een groot aantal tabaksverkooppunten ligt op loopafstand van middelbare scholen.
3. Vmbo-leerlingen worden vaker blootgesteld aan tabaksverkooppunten dan havo- en vwo-leerlingen.
4. Een verkoopverbod voor supermarkten zal nauwelijks effect hebben op minderjarige rokers, zolang zij tabak kunnen kopen bij tabak- en gemakszaken.

2. Beleidsscenario's

Figuur 3. Verwachte afname aantal tabaksverkooppunten in Nederlandse steden en landelijke gemeenten na invoering van verkoopverboden voor diverse winkeltypen.

- Het **verkoopverbod** voor **supermarkten** kan zowel in steden als in landelijke gemeenten het aanbod tabaksverkooppunten aanzienlijk reduceren.
- In steden zal het aantal tabaksverkooppunten het **meest** worden **teruggedrongen** door een **verkoopverbod** voor **tabak- en gemakszaken**.
- Deze reducties kunnen alleen worden bereikt door **volledige naleving** van de beleidsmaatregelen, inclusief het tegengaan van **verschuiving** van de verkoop naar tabak- en gemakszaken.

IMPLICATIES:

1. Een vergunningenstelsel kan voorkómen dat:
 - a. het **totale aanbod** verkooppunten gelijk blijft of toeneemt;
 - b. een **verschuiving** van de verkoop optreedt naar uitgezonderde winkeltypen;
 - c. het aanbod tabaksverkooppunten toeneemt in **armere buurten**;
 - d. er veel tabaksverkooppunten blijven in omgevingen waar **jongeren** zijn.
2. Hiervoor is nodig dat er **beperkingen** worden gesteld in de uitgifte van vergunningen.
 - a. Vergunning **alléén** verkrijgbaar voor **tabakspeciaalzaken**.
 - b. Een **limiet** voor het **aantal vergunningen** voor tabaksverkoop per **buurt**.

Tabak uit het Zicht

Contactgegevens

Uitvoerend onderzoeker: Tessa R.D. van Deelen, MSc t.r.d.vandeelen@amsterdamumc.nl

Coördinator: Dr. Mirte A.G. Kuipers m.a.kuipers@amsterdamumc.nl

Projectleider: Prof. Dr. Anton E. Kunst

Adviseur: Prof. Dr. Bas van den Putte

Publicaties

van Deelen, T. R. D., Kunst, A. E., van den Putte, B., Veldhuizen, E. M., & Kuipers, M. A. G. (2022). **Ex ante evaluation of the impact of tobacco control policy measures aimed at the point of sale in the Netherlands.** Tobacco Control.

Zijp, A., van Deelen, T. R. D., van den Putte, B., Kunst, A. E., & Kuipers, M. A. G. (2022). **Educational inequalities in exposure to tobacco promotion at the point of sale among adolescents in four Dutch cities.** Health & Place.

van Deelen, T. R. D., de Vet, G., Zijp, A., van den Putte, B., Kunst, A. E., & Kuipers, M. A. G. (2022). **The association between objectively measured exposure to tobacco outlets and smoking cognitions: A study among non-smoking adolescents in four Dutch cities.** Addiction.

Financiering

Het project 'Tabak uit het Zicht' project is gefinancierd door Het Longfonds, Nederlandse Hartstichting, KWF Kankerbestrijding, Nederlandse Trombosestichting en Nederlandse Diabetesfonds:

